

Who's On Top? The Battle to Overcome Yavan: ונתנך עליון

1) דברים (כי תבוא) – פרק כח, פסוק א

וְהָיָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל ד' אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וְנִתְּנָךְ ד' אֱלֹקֶיךָ עֲלִיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

2) שפת אמת – חנוכה, שנת תרס"א

איתא במדרש תצוה על פסוק "זִית רְעֵנָן כו"י" (ירמי' יא, טז). כמו הזית אחר שבועטין אותו באבנים נותן שמנו, כן נמשלו ישראל שהאומות משעבדין עמהם ואח"כ נותנין שמנם. עוד שם כמו שאין השמן מתערב במשקין ולעולם צף למעלה, כך ישראל אין יכולין להתערב באומות כמ"ש "ונתנך ה' אלקיך עליון כו"י". וכ"ז מתקיים בימי חנוכה ולכן הוא בשמן. כי החשיכו עיניהם של ישראל ברוב הגזירות. וכל כוונתם הי' להשכיח התורה להיותם מדמים בנפשם שיתערבו בניי בתוכם. ובאמת נתעלו בניי למעלה שא"י להתערב בהם. ועוד אח"כ נתנו שמנם כי רוב תורה שבע"פ נתפרשה בבית שני אחר הנס דחנוכה. ותיקנו כמה תקנות וסייגים שבתלמוד. וזה ג"כ רמז נ"ח בשמאל ומזוזה בימין. כי מזוזה תורה שבכתב. ונ"ח תורה שבע"פ. ויתכן לרמז "ונתנך... עליון" נוטריקון על יון, כי יון המשובח בין הד' מלכיות כמ"ש במד' אין בה מום. ונתפרשה התורה יונית. אבל כשעמדו על בניי להשכיחם התורה נדחו ונעשו בניי עליון על יון. וזה הכנה להיות על כל גויי הארץ שהוא גאולה העתידה:

3) משלי – פרק ז, פסוקים ב-ג

(ב) שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחַיֵּה וְתוֹרַתִי כְּאִשׁוֹן עֵינֶיךָ: (ג) קִשְׁרִים עַל אֶצְבְּעֹתַיךָ כְּתָבָם עַל לִיחַ לִבְךָ:

4) בן איש חי – דרשות, פרשת כי תבוא

והיה אם שמע חשמעו וכו' ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ. ג"ל בס"ד דידוע דארבע אצבעות היד רומזים לארבע מלכיות אשר עמהם כלולים כל שאר אוה"ע והגודל לבדו רומז לישראל ולכך הוא מובדל משאר אצבעות דכתיב הן עם לבדד ישכון ואמרתי בס"ד טעם נכון בדבר זה דלכן תמצא כל הארבע אצבעות יש בהם שלשה קשרים ורק הגודל שני קשרים כי ישראל יקבלו שפע בהקב"ה בלתי אמצעי לכך נקרא הקב"ה אלקי ישראל אבל אוה"ע אינם יכולים לקבל אלא על ידי אמצעי הם השרים שלהם שלמעלה ולכך לגבי דידם נקרא הקב"ה אלקי האלהים. ולכן באצבעות שרמוזים להם יש שלשה קשרים רמז שהם צריכים לאמצעי ובשלשה יש אמצעי. אבל בגודל הרומז לישראל אין אמצעי ולכן כתיב שמור מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך וצ"ל אצבעות מאן דכר שמייהו דבשלמא הלב יש

בו צורך כי הכל תלוי בשמירת הלב אבל אצבעות מה שייכות יש להם. ובוה מובן בס"ד שפיר לומר קשרם על אצבעותיך היינו כי מן האצבעות שלך בין תבין הפרש והבדל שיש בינך לבין אוה"ע שאתה יש לך התדבקות

בהשרי"ת יותר כי אין ביניכם אמצעי משא"כ אוה"ע ולכך ראוי שתדבק בתורת ה' ולו"א ואתם הדבקים בה' אלקיכם שאין אחס צריכין אמצעי ולכך חיים כולכם היום ע"י עסק התורה הנותנת חיים לעושיה משא"כ העכו"ם. ואמר בתם עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה וכנו' בגמרא:

ומאחר שישראל רמוזים בגודל לכך ראוי הוא שיהיו עליונים על כל האומות כמו שהגודל הוא עליון על שאר אצבעות ברם אם יחטאו ויתהפכו במעשיהם גם הוראת הגודל תהיה להיפך שיהיה עומד תחת האצבע האצבעות

ועוד ג"ל באומר ונתנך ה' אלקיך עליון תחלק חייבת עליון לשתים וקרי בה על יון כי הארבע מלכיות הרמוזים בארבע אצבעות אחד מהם הוא יון. והזכירו בפני עצמו על יון. וגם על כל גויי הארץ הם שלש מלכיות שנשאר ופרט את יון בפ"ע כי הוא הקטן והחלש שבארבע מלכיות שלא היה יכול לשלוט בפועל כמו ששלטו שלש מלכיות הנרמזים בשלש אצבעות כי סו"ד גברו עליו ישראל והשחיתו אותו בימי חשמונאים ולכן נקטיה בפ"ע ואת הכבדים נקטינהו באחרונה:

(5) דברים (האזינו) – פרק לב, פסוקים ח-ט

(ח) בְּהִנְחַל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :
 (ט) **כִּי חֵלֶק ד' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ :**

(6) תרגום יונתן בן עוזיאל (שם)

(ח) באחסנות עלאה עלמא לעממיא די נפקו מבנוי דנח, באפרשותיה מכתבין ולישנין לבני נשא בדרא דפלגותא, בי הוא זמנא רמא פיצתא עם שובעין מלאכיא רברבי עממין דאתגלי עמהון למחמי קרתא, ובי הוא זמנא אקים תחומי אומיא כסכום מניין שובעין נפשתא דישראל דנחתו למצרים :

(ט) **וכיון דנפל עמא קדישא בפיצתא דמארי עלמא, פתח מיכאל פומיה ואמר ארום חולק טב דשום מימרא דד' עמיה, פתח גבריאל פומיה בתושבחה ואמר דבית יעקב עדב אחסנתיה :**

(7) פרקי דרבי אליעזר – פרק כד

ומנין שהפיל גורלות ביניהם? שנאמר "בהנחל עליון גוים" [דברים לב, ח]. ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על אברהם ועל זרעו [נ"א ביתו], שנאמר [שם ט] כי חלק ה' עמו. אמר הקדוש ברוך הוא חבל וגורל זה שנפל עלי רצתה נפשי, שנאמר [תהלים טז, ו] "חבלים נפלו לי בנעמים". וירד הקדוש ברוך הוא ושבעים המלאכים הסובבים כסא כבודו, ובלבל את לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון, כל אחד ואחד גוי וכתבו ולשונו. **ומנה מלאך על כל אמה ואמה [נ"א לשון ולשון], וישראל נפל בחלקו וחבלו, ועל זה נאמר "כי חלק ה' עמו" [דברים לב, ט].**

(8) רמב"ן – פרשת אחרי מות, פרק יח, פסוק כה

... אבל סוד הדבר בכתוב שאמר "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו'" (דברים לב ח ט). והענין כי השם הנכבד ברא הכל, ושם כח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר "אֲשֶׁר חֵלֶק ד' אֱלֹקֵיךָ אֲתָם לְכָל הָעַמִּים" (דברים ד, יט), כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (דניאל י ג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי, וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא, ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס :

והנה השם הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" (שמות יט ה), וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלקים אחרים כלל. והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ, וכתוב "וְאָמַר לְכֶם, אֲתָם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדָמְתְּם, וְאֲנִי אֶתְנַנֶּה לְכֶם לְרִשְׁתָּ אֹתָהּ, אֲרָץ זָבֵת חֶלֶב וְדָבָשׁ : אֲנִי ד' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים (ויקרא כ, כד), יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלקים ונהיה מיוחדים לשמו.

(9) דרך ה' - חלק ד, פרק ח (רמח"ל זי"ע) [1707-1746]

ג. ענין חנוכה ופורים הוא להאיר האור המאיר בימים ההם, כפי התיקונים שנתקנו בס. חנוכה - בתגבורת הכהנים על הרשעים בני יון, שהיו מתכוונים להסיר ישראל מעבודת ה', ונתחזקו הכהנים, ועל ידם שבו לתורה ולעבודה; ובפרט ענין המנורה לפי תיקוניה, שהיו הקיטרוגים נגד ענינם, והחזירו הכהנים על בורים.

10) מסכת שבת דף כב:

מתיב רב ששת "מחוץ לפרקת העדת [באהל מועד] יערך" (ויקרא כד, ג) וכי לאורה הוא צריך? והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו? **אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל.** מאי עדות? אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים.

11) בראשית רבה – פרק ב, אות ד

ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות, והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו, ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן, **וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל,** על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים כן, ורוח אלקים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח.

12) ספר נר מצוה - חלק א, עניני ארבע המלכיות (המהר"ל מפראג זצ"ל)

ויש סילוק גם כן לזה, במה שישראל נפרדים מהשם יתברך על ידי מעשה עגל, שמיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל. וזה נראה שיש פירוד וסילוק לישראל בדבר מה מן השם יתברך מצד עצם ישראל, שאילו היה לישראל חבור לגמרי אל הקב"ה מצד עצמם, לא עשו העגל בראשית, כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם, ומיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל, ודבר זה מורה בודאי כי יש כאן סילוק ופירוד. וכמו שיש להם חיבור וקירוב אל השם יתברך מצד עצמם, כך יש להם גם כן פירוד מצד עצמם. וזה כי כמו שיש לאב חבור וקשור לבנו זה לזה, מצד כי זה הוא האב, וזה הוא הבן, כך יש להם פירוד גם כן בצד מה. כי אב ובן הם מחולקים בעצמם, שזה הוא אב וזה בן, ודבר זה נחשב פירוד. ולפיכך בודאי יש כאן סילוק ופירוד מצד זה, ולכך אמרו לישראל (ב"ר ב, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. כי מצד העגל, שעבדו ישראל את העגל מיד שנתן להם התורה, דבר זה מורה כי יש כאן סילוק והפרדה בעצם שלהם.

13) רמב"ן – פרשת משפטים, פרק כג, פסוק ב

אבל כשחטאו בעגל רצה לסלק שכינתו מתוכם ושיהיה מלאך משלוחיו הולך לפניו, ובקש משה רחמים וחזר ושיכן שכינתו בתוכם

14) מסכת ראש השנה דף יח:

שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות

15) שו"ת הרשב"א – חלק ה, סימן נה

...לפי שהמתפלספים משתבשין וגוזרין שהוא ית' אינו משגיח בפרטים התחתונים ואפי' במין האנושי. והוא כדעת האומרים "עבים סתור לו ולא יראו וחוץ שמים יתהלך" (איוב כב, יד). על כן אמר "אלקינו" כי הוא משגיח בנו. ומצטרף לזה שהוא מנהיגנו ולא כוכב ולא מזל ולא שר משרי מעלה רק הוא ית'. ושהוא הבדילנו לשמו ולקחנו לחלקו. כאומרו "בהנחל עליון גוים וכו' כי חלק ה' עמו".

16) תיקוני זוהר – תיקון יג

ואיהו הוד תמנייא יומי דחנוכה לארבעה ועשרין יומין דאינון ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומיד דעלה זית טרף בפיה שרייא כ"ה על ישראל בכ"ה בכסלו ואלין אינון כ"ה אתון דיחודא דאינון שמע ישראל וגומר ודא איהו חנוכה, חנ"ו כ"ה...

17) צרור המור – פרשת ואתחנן (ר' אברהם סבע זצ"ל) [1440-1508]

ואני הצעיר אברהם סבע רוצה לגלות לך בכאן מה שנתגלה לי בלי ספר ובלי מלמד. ומעולם לא ראיתי ולא שמעתי פירוש תבניתו למה נקרא מועד החשמונים חנוכה? כי כל המועדים יש להם קישור וטעם השם עם המועד. כמו פסח סוכות. פורים על שם הפור. אבל חנוכה על שם מי? לא אמרו בו טעם אלא אחד. דתניא בחמשה ועשרים בכסליו יומי חנוכה וכו'. וכן אמרו חנוכה חנו בכ"ה ר"ל בעשרים וחמשה בכסליו. ועדיין יש לשאול מהו שם חנוכה?... והטעם השני שנראה שנקרא חנוכה בלי תוספת בי"ת. הוא מיוסד על פרשתינו על פסוק "שמע ישראל" שבו סוד הייחוד. לפי שכבר כתבתי שיש בזה הפסוק כ"ה אותיות... ולפי שראה השם אורך הגלות וגודל הצרות עד שכמעט נשתכחה תורה מישראל. רצה לתת להם פרשה קטנה שרוב גופי התורה תלויין בה. באופן שאם ח"ו תשתכח התורה מרוב הצרות. תשאר להם פרשה קטנה של פרשת הייחוד. שיהיו עוסקים בה ויהיה חשוב להם כאלו עוסקים בכל התורה כלה. ואם ח"ו תהיה הגזירה שלא יעסקו בתורה כמו שהיה בזמן רבי עקיבא ובזמנים אחרים. למעט ישאר להם פסוק שמע ישראל. שיחשבו בו בלבם ויחשב להם כאלו עוסקים בכל התורה...

ולכך החשמונים לפי שמרוב הצרות והגזרות לא היו יכולים לעסוק בתורה. היו מייחדים את השם בפסוק שמע ישראל שיש בו כ"ה אותיות. ובכח זה הייחוד נצחו אויביהם עד שלזה קראו שם המועד הזה חנוכה. כי זה שמו האמיתי בלי תוספת בי"ת. לרמוז הייחוד של פסוק שמע ישראל שיש בו כ"ה אותיות.

18) רמב"ן – פרשת ויחי, פרק מט, פסוק י

(י) לא יסור שבט מיהודה - אין ענינו שלא יסור לעולם... אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו... וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כלם בעון הזה...

19) תהלים – פרק קמד, פסוק טו

אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁפְכָה לֹא אֲשֶׁרִי הָעַם שְׂדֵי אֶלְקִינוּ.